

- XX wieku / [Pod redakcją J. Maternickiego przy współpracy L. Zaskilniaka]. – Rzeszów : Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2007. – S. 377–398.
9. Hibel K. “Wojna na mapy”, “wojna na słowa”. Onomastyczne i międzykulturowe aspekty polityki językowej II Rzeczypospolitej w stosunku do mniejszości ukraińskiej w Galicji Wschodniej w okresie międzywojennym / Hibel Kararzyna / [Slavische Sprachgeschichte Bd. 7 hrsg v. Michael Moser]. – Münster : LIT Verlag, 2014. – 325 s.
 10. Maternicki J. Adam Szelągowski (1873–1961) / Maternicki Jerzy // Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku / [Pod redakcją J. Maternickiego przy współpracy L. Zaskilniaka]. – Rzeszów : Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2007. – S. 359–376.
 11. Pedycz W. Myron Korduba (1876–1947) / Pedycz Wasyl // Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku / [Pod redakcją J. Maternickiego przy współpracy L. Zaskilniaka]. – Rzeszów : Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2007. – S. 453–466.
 12. Pisulińska J. Doktoraty historyczne na Uniwersytecie Jana Kazimierza 1918–1939 / Pisulińska Joanna // Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w. / [Pod red. J. Maternickiego]. – Rzeszów : Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2004. – T. I. – S. 233–252.
 13. Szelągowski A. Wzrost państwa polskiego w XV i XVI w. Polska na przełomie wieków średnich i nowych / Szelągowski Adam. – Lwów : Nakł. B. Połonieckiego etc., 1904. – 404 s.

L. Zashkilnyak

HISTORY OF UKRAINE IN LVIV UNIVERSITY IN 1921–1939

There were considered the development of research and knowledge's dissemination on the history of Ukraine in Lviv University through the period between the first and second world wars; the author have shown that due to limitations imposed by the Polish authorities, Ukrainian science and education were forced to find ways to adapt to new conditions, resulting in the formation and activities of Secret Ukrainian University; it allowed continue training historians despite the government's prohibitions; Ukrainian historical perspective found some reflection in courses and research some Polish professors and professional training of scientific Ukrainian personnel.

Keywords: history of Ukraine, Lviv University, Ukrainian Secret University, Ukrainian historiography, Polish historiography.

Матеріал надійшов 10.03.2015

УДК 947:271.4“19”

Будз К. М.

ПІДПІЛЬНІ УКРАЇНСЬКІ ГРЕКО-КАТОЛИКИ І РАДЯНСЬКА ВЛАДА: РЕКОНСТРУКЦІЯ ОПОРУ (на прикладі села Надорожна)

У статті проаналізовано опір «невозз'єднаної» греко-католицької громади с. Надорожна Тлумачького району Івано-Франківської області радянській релігійній політиці загалом та насильницькій православізації Галичини зокрема, з особливою увагою до стратегій та мотивів спротиву. Попри свою нетиповість у галицькому контексті, опозиційний досвід греко-католиків Надорожної вписується в універсальні схеми опору підневільних груп, зокрема селянства.

Ключові слова: УГКЦ, РПЦ, «невозз'єднані» громади, віряни, повсякденний опір.

Під час Другої світової війни Радянський Союз анексував територію Східної Галичини, українське населення якої сповідувало греко-католицизм.

На Львівському «соборі» 1946 р. радянська влада ліквідувала Українську греко-католицьку церкву (далі – УГКЦ) шляхом її позірно добровільного

«возз'єднання» з Російською православною церквою (далі – РПЦ). З огляду на державний тиск, основна частина духовенства та мирян формально перейшли під юрисдикцію РПЦ. Натомість «упірні уніати», тобто священники і монахи, які відмовилися від «возз'єднання», часто ставали жертвами сталінських репресій.

За високими показниками переходу греко-католицьких парафій у православ'я часто крилися розколи громад, коли частина вірян відмовлялася приймати «возз'єданого» священника [13, с. 2; 14, с. 3]. Натомість у так званих «упірних» селах більшість населення чинила опір насильницькій «православізації». Дослідження спротиву сільських громад «возз'єднанню» УГКЦ із РПЦ цікаве як з огляду на конфесійну ідентичність підпільних греко-католиків, так і на опір галицьких селян радянській владі загалом. Так, відкриті богослужіння, що проводилися в багатьох «упірних» селах протягом десятиліть, подекуди набирали форм прямої конфронтації з представниками влади.

На основі архівних джерел дослідники підпільної УГКЦ, приміром, В. Пащенко [19], Я. Стоцький [21] та І. Андрухів [1; 2], описували опір сільських громад Галичини державній кампанії «оправославлення». Про Надорожню йдеться, зокрема, в працях дослідника релігійного життя на Прикарпатті Ігоря Андрухіва.

Метою цієї статті є дослідження стратегій опору «невозз'єднаних» громад на мікрорівні. Вибір Надорожної не випадковий: судячи з частоти згадок в архівних документах та джерелах усної історії, релігійна громада села була однією з найбільш «упірних» у Галичині. Ця наукова розвідка присвячена, по-перше, аналізу повсякденного опору греко-католиків державній релігійній політиці в час підпільного існування УГКЦ (1946–1989 рр.) та, по-друге, дослідженню мотивів опору вірян.

Стаття ґрунтується на звітах уповноважених Ради у справах РПЦ (далі – РСРПЦ) та Ради у справах релігій (далі – РСР) із центральних архівів у Києві та Москві, а також інтерв'ю з підпільними греко-католиками з Архіву Інституту Історії Церкви в м. Львові. У дослідженні використано методологію соціальної історії та мікроісторії.

Згідно з даними уповноваженого РСРПЦ у Станіславській області П. Бібіка, наприкінці 1950-х років «невозз'єднаними» залишалися 39 греко-католицьких громад на Станіславщині та 2 на Дрогобиччині [1, с. 102]. Як стверджував уповноважений РСРПЦ Львівської області А. Вишневський, більшість «упірних» громад Львівщини погодилися прийняти православних священників після 1949–1950 рр. [5, арк. 25–26]. Однак уповноважений не був послідовним

у своїх статистичних даних: так, якщо у 1954 р. він згадував про одну «упірну» громаду у Великокомостівському районі [5, арк. 25], то в 1956 р. він писав про сім «невозз'єднаних» сіл у цьому районі [6, арк. 24]. Однак неточності в підрахунках не змінюють того факту, що більшість «упірних» громад перебували таки на території Станіславської (з 1962 р. – Івано-Франківської) області, де початково «возз'єднанню» протистояло 70 із 675 греко-католицьких парафій [4, арк. 56]. За даними ж православного єпископа Антонія (Пельвецького) на 1954 р., 29 релігійних громад Станіславської області «не возз'єдналися» і не виявляли такого наміру [5, арк. 122]. Тобто, попри розбіжності у статистичних даних, опір «возз'єднанню» на Станіславщині чинили принаймні кілька десятків сіл.

Представники РСРПЦ пояснювали опір громад впливом на них українського націоналістичного підпілля, що активно діяло в «гірсько-лісистих» районах Станіславщини [4, арк. 56]. Утім, ні Тлумацький, ні Тисменицький, ні Отинійський райони, де було чимало «невозз'єднаних» громад, не входили до переліку найбільш «вражених бандитизмом» лісистих районів області на 1946 р. [2, с. 316].

Православна ієрархія пояснювала спротив громад не так національними, як конфесійними причинами. Як зазначав православний архієпископ Станіславський та Коломийський Йосиф (Савраш), унаслідок латинізаційної політики греко-католицького єпископа Григорія Хомишина Станіславська єпархія була «найбільш окатоличеною» західноукраїнською єпархією [23, арк. 181]. Однак існували локальні варіації опору. На 1957 р. найбільш «враженими католицькою акцією» парафіями на Станіславщині були Бортники, Грушка, Королівка, Богородичин, Долина і Надорожна [7, арк. 45]. Єпископ Йосиф називав скупчення «невозз'єднаних» громад на території своєї єпархії, зокрема й у Тлумацькому районі, «загрозеними» або «місійними» теренами [22, арк. 408–409], маючи на увазі вочевидь загрозу унії та місію православ'я.

Хоча, згідно з інформацією уповноваженого РСР Івано-Франківської області Атаманюка за 1967 р., богослужіння в Надорожній припинилися 1945 р. [11, арк. 48], зрозуміло, що чиновник мав на увазі лише православні відправи. Греко-католицькі ж богослужіння в храмі Надорожної періодично відправлялися підпільними священниками, насамперед о. Павлом Василюком. За даними радянських органів, із 350 «невозз'єднаних» греко-католицьких священників, що мешкали на території Української РСР

станом на 1962 р., близько третини займалися церковною діяльністю в підпіллі [10, арк. 23]. З них лише одиниці наважувалися відкрито проводити богослужіння в церквах. Тому спротив православизації надорожнянських греко-католиків тісно пов'язаний з історією особистого опору о. Василика – одного з найактивніших підпільних священиків.

У 1947–1955 рр. семінарист Павло Василик відбував покарання за «зраду Батьківщини» [12, с. 15–16, 24], а 1959 р. його засудили «за нелегальну діяльність» [9, арк. 14]. І у 1947 р. – ще як студенту-семінаристу, і у 1959 р. – вже як священику, власті пропонували Павлу Васиliku свободу в обмін на «возз'єднання» [12, с. 15–16, 29]. Відмовившись, він провів загалом 14 років в ув'язненні та 6 років на засланні, а у 1974 р. став єпископом підпільної УГКЦ [12, с. 32, 33].

З моменту свого висвячення в листопаді 1956 р. й до арешту на початку 1959 р. о. Василик займався активною місійною діяльністю. Зокрема, на його богослужіння в Надорожну Тлумацького району приїжджали тисячі вірних із сусідніх сіл, районів і навіть областей [12, с. 27; 17, с. 20]. Оскільки такі богослужіння не могли залишатись непоміченими, вірні вдавалися до запобіжних заходів. Зокрема, в документі РСР під назвою «До питання про діяльність уніатів» (1968 р.) зазначалось: «Коли служить Василик, його охороняють віруючі, чужих до церкви не пускають» [25, арк. 36].

Наприклад, коли 27 вересня 1958 р. уповноважений РСРПЦ Станіславської області Бібік приїхав на богослужіння до Надорожної разом із Катуніним, заступником республіканського уповноваженого з Києва, люди просто не пустили їх всередину храму. Наведемо спогад владики Василика про цей візит уповноважених: «На мою проповідь в 1958 році приїхало до церкви в Надорожну КГБ все Станіславське і з Києва. Ми з отцем (імовірно, йдеться про підпільного отця Зеновія Кисілевського, який у ті роки теж служив у Тлумацькому районі. – *К. Б.*) були на Воздвиження Чесного Хреста. Вони прийшли переконатися, що то твориться в тій Надорожній. Вони прийшли в середині Служби Божої, на Херувимську молитву. Я не переривав Служби Божої даліше, народу – маса. Народ не тільки в церкві, повне подвір'я церковне. Я вийшов на проповідь... Їх люди допустили тільки до порога» [12, с. 35–36].

Звітуючи пізніше про інцидент обласному управлінню КДБ, Бібік писав: «З сусіднього подвір'я вискочила якась жінка з сунутою на голові хустиною і розтріпанім волоссям, яка

накинулася з кулаками на голову сільської ради (останній супроводжував делегацію. – *К. Б.*) і тут же впала в істериці на землю. Вся громада знову посунула на нас з різними криками» [1, с. 99]. Хоча, як зазначав уповноважений, подейкували, що жінка справді хворіла на серце, у цьому конкретному випадку вона інсценувала напад, аби в ситуації загального шуму священик міг покинути церкву [1, с. 99]. Підсумовуючи, Бібік зазначив: «Щоб не доводити ситуацію до великих для нас неприємностей, ми з Катуніним швидко подалися геть від церкви, а за нами і голова сільської ради» [1, с. 99].

Пізніше в «Зауваженнях» до звітно-інформаційних доповідей західноукраїнських уповноважених за друге півріччя 1958 р. республіканський уповноважений РСРПЦ Г. Пінчук критикував серед іншого роботу уповноваженого Станіславської області. Пінчук був переконаний: звітуючи про перебування церкви в с. Надорожна «на напівлегальному становищі», П. Бібік вибрав надто м'яке формулювання [8, арк. 12]. Далі республіканський уповноважений пов'язав прикрий інцидент у Надорожній з недопрацюваннями Бібіка: «Уповноважений повинен хоча б на прикладі одного-двох районів глибоко вивчити обставини, адже й до подій в с. Надорожне т. Бібік не був підготований, коли їхав туди з тов. КАТУНІНИМ. І лише після поїздки туди, Уповноважений оцінив події, але... не вжив заходів щодо попередження подібних явищ» [8, арк. 13].

Церква в селі Надорожній була тим «соціальним простором» (за визначенням теоретика повсякденного опору Джеймса Скотта), де за відсутності представників влади підневільні групи могли висловлювати вголос думки, які вони не наважилися б озвучити в присутності панівної групи [28, с. xi]. Однак, проникнувши в соціальний простір підпільних греко-католиків, представники влади зіткнулись, вживаючи термінологію Дж. Скотта, з «прихованим», тобто призначеним для вжитку в межах підневільної групи, а не «публічним», тобто виголошуваним у присутності влади, «транскриптом» [28, с. 4]. Так, 27 вересня 1958 р. під час Літургії з нагоди свята Воздвиження Чесного Хреста в присутності уповноважених РСРПЦ о. Павло Василик «говорив про Хрест, про той Хрест, який вже на наших землях є і в людських душах, від самого початку, від князя Володимира і до загального прийняття, протягом якого бореться вся советська влада, яка хоче його знищити, вирвати не тільки з надр землі нашої, але і сердець дітей, молоді нашого народу»

[12, с. 36]. Такі слова були вочевидь панівним серед греко-католиків та інших вірян «прихованим транскриптом», який, однак, ніколи не потрапляв, приміром, у петиції до влади.

Загалом цей інцидент на коротку мить повернув ієрархію у стосунках «влада-народ», або, вживаючи формулювання Евів та Сільбей, викликав «короткочасну зміни влади» [27, с. 1331]. Зазнавши публічного приниження, представники радянської влади обласного та республіканського рівнів фактично були змушені втікати з Надорожної. Численність громади створювала ілюзію анонімності, а тому надавала вірянам сміливості не боятися можливих санкцій з боку представників влади [28, с. 65]. Таким чином, мешканці Надорожної продемонстрували непроханим гостям, що це їхня церква і їхня територія опору.

Заслуговує на увагу і роль жінки у відверненні уваги представників влади від священика симуляцією загострення хвороби та нападом на голову сільради. Канадський історик Лінн Віола звернула увагу на те, що в колективних діях опору на селі основну роль відігравали жінки [29, с. 5]. Оскільки останні сприймалися як «відсталі», «ірраціональні» та «істеричні», то, на відміну від чоловіків, вони володіли певним імунітетом у політичних справах [30, с. 33]. Мабуть, тому отцю Василю не одноразово вдавалося втекти через вікно в жіночому вбранні у супроводі старших жінок, поки решта вірян продовжували співати Літургію [12, с. 27, 35; 16, с. 23].

Про важливість значного скупчення людей та участі жінок для успіху селянських акцій опору свідчить ще один випадок, який трапився через кілька місяців після візиту уповноважених до села. Так, вранці 21 грудня 1958 р. міліція влаштувала засідку о. Василю, який ночував у будинку під лісом на окраїні Надорожної [1, с. 101]. Проте одна з жінок підняла тривогу, хтось ударив у церковний дзвін, і за деякий час на порятунок священика із села прибігло близько 200 людей, «більшість жінки» [1, с. 101]. Поки одна група людей затримувала міліціонерів, інші віряни сховали священика [1, с. 101].

Після арешту о. Василя у 1959 р. та двох місяців «роз'яснювальної роботи» з мешканцями села в Надорожній з'явилась «ініціативна група», що мала намір подати заяву про реєстрацію церкви як православної [1, с. 103]. Але група розпалася після того, як у будинках кількох «ініціаторів» були вибиті вікна і пролунали погрози спалити їхні будинки як імовірну кару за віровідступництво [1, с. 103–104]. Неважко

здогадатися, що противників «возз'єднання» в селі було значно більше, ніж прихильників, а «ініціативна група», вочевидь інспірована «згори», складалася, найімовірніше, з кількох людей.

Утім, невдовзі до села таки направили православного священика. Він оселився неподалік, у селі Клубівці Тисменицького району, де його підтримали місцевий дяк та незначна група вірян [1, с. 104]. У Надорожній же новому священику доводилося діяти майже підпільно і з ризиком для життя. Зокрема, зі слів самого о. Миколая Волянського, коли він, проповідуючи з дяком у помешканнях церковного брата і церковного паламаря в Надорожній, майже схилив на православ'я кількох жінок, «з одної хати вибіг молодець, літ 25, brunet зі сокирою до нас з диким криком: “забирайтеся від нас, нам непотрібно ніякого православ'я, щоби ми вас тут більше не бачили”» [20, с. 332]. Мабуть, подібні інциденти дали підстави архієпископу Йосифу (Саврашу) пізніше стверджувати, що в Надорожній «всі віруючі живуть під терором і погрозами фанатиків-уніатів» [23, арк. 182]. Утім, як доповіді самого архієпископа, так й інші джерела, наштотують на думку, що «фанатики-уніати» становили більшість населення села.

Так, коли архієпископ Йосиф направив у село священика В. Космину, який пастирював у Надорожній «за Польщі», тобто в міжвоєнний період, і «його любили тут», то навіть знайомі з ним надорожняни кидали йому вслід фрази на кшталт «не приходь більше до нас ти Хриstopродавче» [23, арк. 182]. Хоча вислів про «Хриstopродавця» є частиною риторики про «возз'єднання» як зраду Христової Церкви [18, с. 9, 243], якою в тогочасному розумінні греко-католиків була лише католицька, відраза до православ'я пояснювалася не лише конфесійними міркуваннями. Так, мешканці села Надорожна відверто казали уповноваженому про своє небажання мати православну церкву, де правитиме присланий «совітами» священик [1, с. 100].

У доповіді за 1965 р. архієпископ Йосиф пояснював особливу «упірність» греко-католиків Надорожної впливом на них василіанських монахів із Погоні [23, арк. 182]. У селі Погоня Тисменицького району, сусіднього від Тлумацького, розташовувалася філія Гошівського чоловічого монастиря, де на другу половину 1946 р. перебували три ченці [3, арк. 17]. Починаючи з 1946 р. василіани інформували населення про незаконність постанов Львівського «собору» і відгукувались про «возз'єднаних» священиків

як про «зрадників» та «енкегебістів» [3, арк. 14]. Відповідно, мотивація сільських громад «не возз'єднуватися» і не приймати православного священика могла бути як конфесійною, так і національною (оскільки «возз'єднання» сприймалося як зрада не лише Церкви, а й українства [18, с. 62, 243]) та політичною, тобто антирадянською.

Вказуючи на труднощі при інтерпретуванні намірів опору, Лінн Віола зазначила, що «у сільському контексті про намір, як правило, можна судити лише за дією» [29, с. 7]. Однак причина участі селян в акціях опору для неї очевидна – це «результат стратегій, практик і наслідків колективізації, розкуркулення та релігійних переслідувань» [29, с. 7].

Релігійність місцевого населення призводила до неминучих конфліктів із представниками радянської влади, які посягали на традиційний уклад життя громади. Так, у неділю та релігійні свята мешканці села майже не виходили на роботу в колгосп і рідко пускали дітей до школи [1, с. 100]. Коли ж одного разу директор школи погрозив притягнути «уніата» до відповідальності, шкільні заняття у свята почали відвідувати навіть недужі діти [1, с. 100]. Однак дії директора не минулися йому безслідно: пізніше хтось розбив вікно його квартири, залишивши на дверях анонімку з погрозою: «Не руш людей, бо народ є сила, яка може знищити тебе і твою сім'ю» [1, с. 100].

Станом на 1965 р. греко-католики села Надорожна все ще не приймали православних священиків [23, арк. 178]. Згідно з даними уповноваженого РСР Івано-Франківської області Атаманюка, на 1967 р. церква в селі Надорожна входила до переліку недіючих церков, що не використовувалися, попри рішення від 14 травня 1964 р. передати храм під колгоспний склад [11, арк. 47–48]. Зрештою, на березень 1966 р. із 60 знятих із реєстрації культових приміщень у Тлумацькому районі лише 12 церков і костелів використовувалися як склади, а решта пустували [24, арк. 1]. Віряни сіл Надорожна, Гринівці, Тарнавиця, Прибилів, Бортники, Королівка, Колінці та Грушка й надалі запрошували до себе «бродячих уніатських монахів» та «невозз'єднаних» священиків [24, арк. 1]. Улітку ж 1967 р. «українці-католики» Надорожної надіслали уповноваженому РСР підписану 350 особами заяву про реєстрацію в селі «католицької церкви», однак спроба не увінчалася успіхом [1, с. 201].

Згідно з даними Ради у справах релігій на серпень 1968 р., після повернення з місць

позбавлення волі «бандит-націоналіст» Павло Василик знову став «організатором захоплення церковної будівлі» в Надорожній [25, арк. 36]. Відповідно до інформації РСР на 1977 р., Надорожна входила до переліку населених пунктів, що перебували під впливом «уніатів» [26, арк. 68]. Уродженка села Тисменичани Надвірнянського району Івано-Франківської області сестра Рафаїла Кулиняк (Згромадження Сестер Пресвятої Євхаристії) згадує, що церкву в Надорожній закрили в горбачовський період [17, с. 20]. Але й після закриття храму владика Василик та інші священики, зокрема отці Микола та Григорій Сімкайли, відправляли богослужіння в приватних помешканнях [17, с. 20–21].

Таким чином, Надорожна була однією з небагатьох західноукраїнських громад, що залишались «невозз'єднаними» протягом усього підпільного періоду. Однак питання про співвідношення конфесійних, національних та політичних мотивів опору надорожнянців залишається відкритим для інтерпретації. З одного боку, Джеймс Скотт пропонував вважати буденні акти опору (на зразок створення автономного соціального простору чи анонімних погроз) «прихованим» опором на тій підставі, що дискриміновані групи не мали у своєму розпорядженні політичних засобів протесту [28, с. 198]. Тому символічні акти захоплення храму, ігнорування ієрархічних зв'язків, хитрощі та погрози насильства, до яких вдавалися віряни села Надорожна, підпадають під Скоттове визначення «повсякденного опору». З другого боку, така інтерпретація надмірно політизує релігійний опір греко-католиків. Як слушно зауважила Лінн Віола, радянська влада часто визначала як опір стратегії виживання та релігійні традиції [29, с. 14]. Оскільки ж легальні методи протесту, зокрема петиції, не приносили успіху, то збереження греко-католицької традиції в галицькому селі неминуче призводило до порушень радянського законодавства. Саме тому в умовах державної заборони УГКЦ релігійний опір греко-католиків Надорожної неминуче набирав антирадянського забарвлення.

Як і решта «упірних» парафій, греко-католицька громада Надорожної чинила опір «возз'єднанню» УГКЦ з РПЦ, керуючись конфесійними, національними та політичними мотивами. Чисельну ж перевагу в селі налаштованих проти православ'я вірян варто пояснювати конкретними місцевими обставинами, зокрема впливом василіан та душпастирською опікою о. Павла Василика.

Список літератури

1. Андрухів І. Релігійне життя на Прикарпатті: 1944–1990 роки. Історико-правовий аналіз / Ігор Андрухів. – Івано-Франківськ : [б. в.], 2004. – 344 с.
2. Андрухів І. Станіславська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть: історико-релігійний аспект / І. Андрухів, О. Лисенко, І. Пилипів. – Надвірна : Надвірнянська друкарня, 2010. – 499 с.
3. Державний архів Російської Федерації (ДАРФ, м. Москва). – Ф. Р-6991. – Оп. 1. – Спр. 101.
4. ДАРФ. – Ф. Р-6991. – Оп. 1. – Спр. 1073.
5. ДАРФ. – Ф. Р-6991. – Оп. 1. – Спр. 1162.
6. ДАРФ. – Ф. Р-6991. – Оп. 1. – Спр. 1498.
7. ДАРФ. – Ф. Р-6991. – Оп. 1. – Спр. 1504.
8. ДАРФ. – Ф. Р-6991. – Оп. 1. – Спр. 1690.
9. ДАРФ. – Ф. Р-6991. – Оп. 1. – Спр. 1788.
10. ДАРФ. – Ф. Р-6991. – Оп. 1. – Спр. 2086.
11. ДАРФ. – Ф. Р-6991. – Оп. 6. – Спр. 90.
12. Інтерв'ю з владикою Павлом Василюком від 18.02.1994, Івано-Франківська обл., м. Коломия. Інтерв'юер: Качур В. // Архів Інституту Історії Церкви (АІЦ), П-1-1-455.
13. Інтерв'ю з отцем (далі – о.) Михайлом Косилом від 12.11.1999, Івано-Франківська обл., Надвірнянський р-н, м. Яремча. Інтерв'юер: Чуляк В. // АІЦ, П-1-1-1026.
14. Інтерв'ю з о. Володимиром Пальчинським від 20.09.1997, Івано-Франківська обл., Тисменицький р-н, с. Погоня. Інтерв'юер: Павликівська Н. // АІЦ, П-1-1-553.
15. Інтерв'ю з о. Іваном Репелюю від 14.02.1993, м. Івано-Франківськ. Інтерв'юер: Павликівська Н. // АІЦ, П-1-1-275.
16. Інтерв'ю з паном Ярославом Водницьким від 03.02.1994, м. Івано-Франківськ. Інтерв'юер: Павликівська Н. // АІЦ, П-1-1-348.
17. Інтерв'ю із сестрою Рафаїлою (Ольгою) Кулиняк від 12.03.1994, м. Івано-Франківськ. Інтерв'юер: Павликівська Н. // АІЦ, П-1-1-353.
18. Ліквідація УГКЦ (1939–1946). Документи радянських органів державної безпеки. – Т. II. – К. : ПП Сергійчук М. І., 2006. – 804 с.
19. Пашенко В. Греко-католики в Україні (від 40-х років ХХ століття до наших днів) / Володимир Пашенко. – Полтава : АСМІ, 2002. – 616 с.
20. Сергійчук В. Нескорена церква: подвижництво греко-католиків України в боротьбі за віру і державу / Володимир Сергійчук. – К. : Дніпро, 2001. – 496 с.
21. Стоцький Я. Українська Греко-Католицька Церква і релігійне становище Тернопільщини (1946–1989 рр.) / Ярослав Стоцький. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2003. – 432 с.
22. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВОУ, м. Київ). – Ф. 4648. – Оп. 1. – Спр. 436.
23. ЦДАВОУ. – Ф. 4648. – Оп. 1. – Спр. 446.
24. ЦДАВОУ. – Ф. 4648. – Оп. 5. – Спр. 6.
25. ЦДАВОУ. – Ф. 4648. – Оп. 5. – Спр. 83.
26. ЦДАВОУ. – Ф. 4648. – Оп. 7. – Спр. 52.
27. Ewick P. Narrating Social Structures: Stories of Resistance to Legal Authority / P. Ewick, S. Silbey // American Journal of Sociology. – 2003. – Vol. 108, № 6. – P. 1328–1372.
28. Scott J. Domination and the Arts of the Resistance / James Scott. – New Haven and London : Yale University Press, 1990. – 251 p.
29. Viola L. Introduction / L. Viola // Contending with Stalinism: Soviet Power & Popular Resistance in the 1930s / L. Viola (ed.). – Ithaca and London : Cornell University Press, 2002. – P. 1–16.
30. Viola L. Popular Resistance in the Stalinist 1930s. Soliloquy of a Devil's Advocate / Lynne Viola // Contending with Stalinism: Soviet Power & Popular Resistance in the 1930s / L. Viola (ed.). – Ithaca and London : Cornell University Press, 2002. – P. 17–43.

K. Budz

**THE CLANDESTINE UKRAINIAN GREEK CATHOLICS
AND THE SOVIET POWER: RECONSTRUCTING RESISTANCE
(on the example of Nadorozhna village)**

The article analyzes resistance of the “non-reunited” Greek Catholic community in the village of Nadorozhna, Tlumach district, Ivano-Frankivsk region towards the Soviet religious policy in general and the forced Orthodoxization of Galicia in particular. Though rather unique in Galician context, the experience of opposition on part of Nadorozhna's religious community follows the resistance patterns of other subordinate groups, especially the peasantry.

Keywords: UGCC, ROC, “non-reunited communities”, believers, everyday resistance.

Матеріал надійшов 05.03.2015